

Syllabus (силабус) курсу

Криміналістика (Криміналістика)

Ступінь вищої освіти – бакалавр
Галузь знань 08 «Право».
Спеціальність 081 «Право».
Освітньо-професійна програма «Право».

Рік навчання: IV, Семестр: VII

Кількість кредитів: 5 Мова викладання: українська

Керівник курсу

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу
Пілюков Юрій Олександрович

Контактна інформація yuriy_pilyukov@ukr.net, +380673511962

Опис дисципліни

Навчальна дисципліна «Криміналістика» у системі юридичних дисциплін належить до фундаментальних і профілюючих, її вивчення є обов'язковим всіма студентами спеціальності «Право». Основною метою вивчення дисципліни є набуття студентами необхідних знань у галузі «Криміналістики», практичних навичок їх реалізації. Студенти спеціальності «Право» повинні в процесі навчання глибоко і всебічно отримати знання, сформувати уміння і навички у межах розгляду тем дисципліни «Криміналістика». Мета проведення лекцій полягає у тому, щоб ознайомити студента з основними положеннями курсу «Криміналістика», її розділами та окремими галузями, включаючи положення, які дискутуються в науці або ж взагалі не висвітлені у науковій літературі. Мета проведення практичних занять полягає в тому, щоб виробити у студентів практичні навички та уміння застосування сучасної криміналістичної техніки, тактичних прийомів та організаційних форм проведення окремих слідчих (розшукових) дій, їх фіксації, навчитись самостійно приймати тактичні рішення, висувати та здійснювати перевірку версій, застосовувати методи планування та організації розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; самостійно формувати науково обґрунтовані висновки та узагальнення, аргументовано відстоювати свою правову та тактичну позицію. Навчальна дисципліна «Криміналістика» базується на знаннях таких дисциплін, як: «Теорія держави і права», «Конституційне право», «Логіка», «Кримінальне право», «Кримінальне процесуальне право», на знаннях суспільних та природничих наук.

Структура курсу

Години (лек. / сем.)	Тема	Результати навчання	Завдання
2 / 1	1. Поняття, предмет, завдання науки криміналістики, та її зв'язок з іншими науками. Система та методи криміналістики.	Оволодіти знаннями з теоретичних основ та положень криміналістики. Знати історію розвитку криміналістики, предмет, систему, принципи та методи, її зв'язок з іншими науками та сферами знань.	
2 / 1	2. Криміналістична ідентифікація. Криміналістична діагностика. Криміналістична реєстрація	Оволодіти поняттями криміналістичної ідентифікації та діагностики. Знати основні завдання криміналістичної реєстрації та криміналістичних обліків, їх використання під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.	Поточне тестування
2 / 1	3. Загальні положення криміналістичної техніки. Галузі криміналістичної техніки. Технічні засоби в криміналістиці, судова фотографія та відеозйомка, трасологія.	Знати загальні положення криміналістичної техніки та її галузей – трасології, судової фотографії та відеозапису. Оволодіти поняттям «механізм слідоутворення», вміти класифікувати сліди трасологічного походження, засвоїти основні питання, які вирішуються під час проведення трасологічних експертиз. Оволодіти теоретичними знаннями та практичними навичками застосування судової фотографії та відеозйомки під час розслідування кримінальних правопорушень.	Поточне тестування
2 / 1	4. Зброезнавство. Судова балістика та холодна зброя	Знати загальні положення криміналістичного зброезнавства – балістики та холодної зброї, критерії віднесення предметів то вогнепальної та холодної зброї, основні питання, які вирішуються при проведенні балістичних експертиз та холодної зброї.	Поточне тестування
2 / 1	5. Техніко-криміналістичне дослідження документів, почеркознавство,	Знати загальні положення криміналістичного дослідження документів, почеркознавства, авторознавства, основні завдання та питання, які вирішуються при проведенні технічних експертиз документів, почеркознавчих та авторознавчих	Змістовний модуль

	авторознавство, габітологія	експертиз. Оволодіти знаннями у галузі габітології, застосування методу «словесного портрету» при описі ознак зовнішності людини.	
2 / 2	6. Загальні положення криміналістичної тактики. Версії та планування розслідування. Тактичні прийоми огляду, обшуку.	Знати загальні положення криміналістичної тактики, її джерела та засоби. Оволодіти знаннями застосування тактичних прийомів при проведенні слідчих (розшукових) дій, особливостями проведення тактичних комбінацій, тактичних операцій, вміти прийняти тактичне рішення, в залежності від слідчої ситуації. Оволодіти навичками висування та перевірки версій, планування слідчих (розшукових) дій. Вміти обирати тактичні прийоми проведення огляду та обшуку, здійснювати фіксацію їх результатів.	Поточне тестування
2 / 2	7. Тактика проведення допиту, пред'явлення для впізнання та слідчого експертименту.	Знати тактику проведення допиту, пред'явлення для впізнання та слідчого експертименту, вміти застосовувати тактичні прийомами при їх проведенні та фіксації результатів.	Кейсові завдання
4 / 4	8. Загальні положення методики розслідування кримінальних правопорушень.	Знати загальні положення криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, володіти поняттям «криміналістична характеристика» кримінального правопорушення та її елементів. Навчитись планувати розслідування кримінальних правопорушень на окремих його етапах.	Поточне тестування
2 / 2	9. Криміналістична методика розслідування вбивств.	Знати положення криміналістичної методики розслідування вбивств та оволодіти знаннями щодо видів вбивств, окремих слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування, вміти обирати окремі методики розслідування, з огляду на особливості їх криміналістичних характеристик та планувати розслідування на окремих етапах.	Кейсові завдання
2 / 2	10. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень	Знати положення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти власності та їх видів - крадіжок, грабежів, розбоїв, вимагань, шахрайств та вміти обирати окремі методики розслідування, з огляду на особливості їх криміналістичних характеристик.	Кейсові завдання

	проти власності.		
2 / 2	11. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.	Знати загальні положення криміналістичної методики розслідування окремих кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, вміти обирати окремі методики розслідування, з огляду на особливості їх криміналістичних характеристик.	Кейсові завдання
2 / 2	12. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень.	Оволодіти поняттям «спеціальні знання», видами та формами їх використання у кримінальному процесі. Знати порядок залучення спеціаліста до участі у слідчих (розшукових) діях, експерта до проведення експертиз, видами та підвидами судових експертиз.	Змістовний модуль

Літературні джерела

1. Авторське право та авторознавча лінгвістична експертиза у цифрову добу: монографія / О. І. Харитонова, Н. І. Клименко, Є. О. Харитонов, Г. О. Ульянова, Г. І. Григорянц ; за ред. ОІХ, НІК. Одеса: Фенікс, 2017. 270 с.
2. Алексейчук В.І. Огляд місця події: тактика і психологія : монографія / В.І. Алексейчук; за ред. д-ра юрид. наук., проф., засл. діяча науки України, акад. Нац. акад. прав. наук України В.О. Коновалової. – Х.: Апостіль, 2011. – 230 с.
3. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 468 с.
4. Біленчук П.Д. Криміналістика. Кредитно-модульний курс б: підручник / П.Д. Біленчук, Г.С. Семаков. – 4-те вид., змін., допов. і доопр. – К.: ВД Дакор. – 2014. – 520 с.
5. Бирюков В.В. Криминалистическое оружиеведение: учебное пособие / В.В. Бирюков. – Луганск, СПД Резников В.С., 2013 – 256 с.
6. Воробей О.В., Мельников І.М. Волошин О.Г. Техніко- криміналістичне дослідження документів. Навчально-методичний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 304 с.
7. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях [Текст]: метод. реком. / [М. В. Гуцалюк, В. Д. Гавловський, В. Г. Хахановський та ін.] ; за заг. ред. О. В. Корнейка. Вид. 2-ге, доп. Київ : Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.
8. Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування / кол. авторів ; за заг. ред. С. С. Чернявського, О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького [Текст] : довідник. Київ, 2019. 148 с.
9. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін.. Криміналістичне дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник./ За ред. Я.Ю. Кондратьєва.- К.: Атіка, 2000.- 152 с.

10. .В .І ,акнерачноГ .Г .В .дер .газ аз/ .бісоп .ткарп-.куан :иніаркУ івтсничодус в изитрепске .с504 .2017 ,ретні мокнірЮ :війК .ироГ
11. :К – .авонаві .В.О ,вонаві .М.В / яіголоткілфнок анчидирЮ ,.В.О авонаві ,.М.В вонаві 48 .с224 – .2004 – .ПУАМ
12. ;окьтіпеш .Ю.В /бісоп .ткарп-.куан :ітсоншінвоз имаканзо аз инидюл яіцакіфітнеді 112 – .2003 – .фирГ : .Х – .ітсонничолз мелборп яннечвив тутитсІ ,иніаркУ куан хивоварп яімедакА .с
13. імерко ат ьнежділсод хинчитсіланімирк-онтрепске ялд іортсирп ,яннандалбо енійцавонні ВОТ :йикьциньлемХ – .кюнагиЦ .В. Ю .дер аз / зитрепске хиводус яннедеворп яннатип іньялаусеорп .с229 – .2020 ,«йіцавонні ат йіголонхет хивон ртнец йикьциньлемХ»
14. .окнешяЛ .А .Д ,окнеші .В .А / [тскеТ] икитсіланімирк сипотіЛ .А .Д окнешяЛ ,.В .А окнеші .с640 – .2021 ,варпс .ртунв .дака .цаН :війК –
15. ; окнемилК .І .Н] / яіфаргоном : ііголотрепске іоводус яіроет аньялагаЗ .І .Н окнемилК .с262 – .2018 ,«корК» ов-диВ : ьліпонреТ – .[УУДноД
16. аз ;ні ат кюнефуд .М .О ,кялуцуГ .В .Ю ,атугалБ .І .Р / кинчурдіп : сеорп йиньланімирК .с532 .1 .Ч .2019 ,СВУДвьЛ :вівьЛ – .акицуЛ .В .В ,авоцвахеш .М .Р ,иртиХ .Я .А .дер .газ
17. .дер аз :[.ні ат] ьлеваруЖ .А .В ,аволавоноК .О .В ,окьтіпеш .Ю .В / .чурдіп :акитсіланімирК .с640 .2016 ,ерЮ ні :.К .вопод ат .лборереп .див ет-5 — .акьтіпеш .Ю .В
18. .дер .газ аз ;ні ат кюнефуд .М .О ,вімисараГ .І .О ,атугалБ .І .Р / кинчурдіп : акитсіланімирК .с948 .2016 ,СВУДвьЛ :вівьЛ .вопод ат .лборереп ,.див ет-3 - .аніхярП .В .Є
19. .О .В ,ьлеваруЖ .В .А ,окьтіпеш .Ю .В] /1 .Т .т2 у : кинчурдіп : акитсіланімирК .с456 .2019 ,оварП : вікраХ .акьтіпеш .Ю .В .дер аз ; [.ні ат аволавоноК
20. .О .В ,ьлеваруЖ .В .А ,окьтіпеш .Ю .В] /2 .Т .т2 у : кинчурдіп : акитсіланімирК .с328 .2019 ,оварП : вікраХ .акьтіпеш .Ю .В .дер аз ; [.ні ат аволавоноК
21. : кинбісоп йиньлачван :(инитсач івилбосо ат аньялагаз) мехс мобьла :сеорп йиньланімирК ртнеЦ» :війК [.ні ат йиннемьсиП .П .Д ,авонжоР .В .В ,аволадУ .Д .Л] / .нвопод ат .лварпив ,.див ет-2 .с406 .2016 ,«ирутарегіл іовобчу
22. .ханитсач х-2 в .лказ .чван .щив .цепс .дирю .дутс ялд кинбісоп йиньлачван :акитсіланімирК .Д.Є ,вокичня'кул .Є.Б / акінхет анчитсіланімирК .икитсіланімирк усрук од путсВ :І анитсаЧ ярогі .мі тутитсні йинчінхетілоп йикьсвіК» иніаркУ т-ну .хет .цаН :війК .вєяртеП .Ю.С ,вокичня'кул .с374 .2017 .огокьсрокіС
23. .ховд в .лказ .чван .щив .цепс .дирю .дутс ялд кинбісоп йиньлачван :акитсіланімирК .Д.Є ,вокичня'кул .Є.Б / яннавуділсзор акидотеМ .акиткат анчитсіланімирК :ІІ анитсаЧ .ханитсач ярогі .мі тутитсні йинчінхетілоп йикьсвіК» иніаркУ т-ну .хет .цаН :війК .вєяртеП .Ю.С ,вокичня'кул .с474 .2017 .огокьсрокіС
24. .В.І ,вотаксуЛ .В.О ,йикьснлпаЧ .О.К / .лказ .чван .щив .дутс ялд .чурдіп :акитсіланімирК 480 .2017 ,ДТЛ аріЛ ;варпс .ртунв т-ну .жред .порпінД : орпінД .вопод і .боререп ,див е-2 .ні ат гіриП ,усергноК .ранжім14 ілаіретам : акиткарп ,янначван ,акуан :яіголотрепске аводус ат акитсіланімирК .с .с460 – .2018 ,«акитевьлеГ» мід йичинвадиВ :аседО – .1 .Т .т х-2 У .янсерев 15-13 ,аседО .м
25. аз ; [.ні ат нідомаС .В .А ,суонроЧ .М .Ю ,йикьсвоксяП .В .В] / кинчурдіп : акитсіланімирК .с752 .2020 ,«оварП» ав-див яліФ : війК .вопод і .боререп ,.див ет-2 – .огокьсвоксяП .В .В .дер газ
26. .ранжім14 ілаіретам : акиткарп ,янначван ,акуан :яіголотрепске аводус ат акитсіланімирК .с544 – .2018 ,«акитевьлеГ» мід йичинвадиВ :аседО – .2 .Т .т х-2 У .янсерев 15-13 ,аседО .м ,усергноК
27. ат аволавоноК .О.В ,ьлеваруЖ .А.В ,окьтіпеш .В.Ю /2 .Т .т2 у : кинчурдіп : акитсіланімирК .с328 .2019 ,оварП : вікраХ .акьтіпеш .Ю.В .дер аз / .ні

28. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол. : В.Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 952 с.
29. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтєвський, Г.С. Семаков. – К.: МАУП, 2007. – 512 с.
30. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25- 26 (29.06.2001).
31. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1
32. Корж В. П. Огляд місця події: процесуальні підстави, особливості тактики, криміналістичні рекомендації: наук.-практ. посіб. для слідчих, прокурорів, поліцейських патрул. та кримін. поліції. Харків: Золоті сторінки, 2017. 216 с.
33. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
34. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [текст] / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 528 с.
35. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В. С. Ковальський, О. І. Миколенко, Є. О. Стрельцов, О. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер 2019. 380 с.
36. Печніков В. С. Є така служба: / В. С. Печніков; за ред. І. П. Красюка. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. Т. 1. Ч. 2. 662 с.
37. Пілюков Ю.О. Новели кримінально-процесуального законодавства України у проведенні судових експертиз / Ю.О. Пілюков // Тези доповідей науково-практичного семінару «Можливості судової експертизи під час розслідування злочинів в умовах реформування правової системи в Україні» (26-27 вересня 2019 року). – Тернопіль : ЮФ ТНЕУ, Тернопільський НДЕКЦ МВС України, 2019 – С. 24-27.
38. Погорецький М.А. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва. – К. Правова єдність, юркнига «Алерта» - 2015. – 536 с.
39. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
40. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19> 35.
41. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, Р. М. Дударець та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 96 с.
42. Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків : Право, 2016. 456 с.
43. Степанюк Р.Л. Формування криміналістичних методик розслідування злочинів, що вчиняються в бюджетній сфері України / Р.Л. Степанюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2011. - № 1. - С. 195-201.
44. Судові експертизи у процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.
45. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування [Текст] : метод. рек. / [П.Є. Антонюк, А.О. Антошук, В.В. Пясковський, А.В. Самодін, та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с.
46. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу

України. – 15-те вид. Київ, Алерта, 2018. 854 с.

47. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів [Текст] : метод. рек. / Б. Б. Теплицький, О. М. Шрамко, В. В. Юсупов. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 71 с.

48. Участь спеціаліста в огляді місця події : довідник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 128 с.

Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник [текст] / Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – 432 с.

49. Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні: монографія / за заг. ред. О. О. Садченко. Київ: Талком, 2018. 246 с.

50. Шевчишен, Артем Вікторович. Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: теорія та практика [Текст] : монографія / А. В. Шевчишен ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ : Правова єдність : Алерта, 2019. - 534 с.

51. Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у ХХ–ХХІ століттях / В. В. Юсупов. – Київ : ФОП Маслаков, 2018. – 556 с.

52. Saffański T. The Impact of the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation(Europol) on Combating Cross-Border Crime – Legal and Practical Aspects. Law and Forensic Science. 2017 № 2. Vol. 14. URL: <http://lawforensics.org/the-impact-of-the-european-union-agency-for-law-enforcement/>

53. Drewer D., Miladinova V. The BIG DATA challenge: Impact and opportunity of large quantities of information under the Europol Regulation. Computer Law & Security Review. 2017. №3. Vol. 33. P. 298-308. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0267364917300699>

54. Abiodun TF, Abioro T. Roles And Challenges Of International Criminal Police Organization(Interpol) In Investigation Of Crimes And Maintenance Of Global Security. Research Journal of Social Science and Management. 2020. №3. Vol. 10. P. 7-24. URL: https://www.researchgate.net/profile/Temitope-Francis-Abiodun/publication/342625552_Roles_And_Challenges_Of_International_Criminal_Police_Organization_Investigation_Of_Crimes_And_Maintenance_Of_Global_Security/links/5efdacaa458515505084a181/Roles-And-Challenges-Of-International-Criminal-Police-Organization-Interpol-In-Investigation-Of-Crimes-And-Maintenance-Of-Global-Security.pdf

55. Shepitko V. Introduction to Criminalistics. Kharkiv: Apostille, 2021. 168 p.

56. Hans Gross. Podrecznik dla sedziego ś ledczego jako system kryminalistyki: Przekład z języka rosyjskiego książki Jerzy Kasprzak. Warszawa: Difin, 2021. 561 s.

57. The basics of criminalistics : Educational manual. Kyiv : FOP Maslakov, 2018. 82 p.

58. Textbook of criminalistics / Hendryk Malevski, Valery Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing House, 2016. 488 p.

Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (-20 балів). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності: Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних

пристроїв). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування (наприклад, програма MOODLE, платформа ZOOM).

Політика щодо відвідування: Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбутись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

Оцінювання

Остаточна оцінка за курс розраховується наступним чином:

Види оцінювання	% від остаточної оцінки
Змістовий модуль 1 (теми 1-5) – обговорення кейсів, здійснення тестування та опитування під час занять	20
Змістовий модуль 2 (теми 6-12) – обговорення кейсів, здійснення тестування та опитування під час занять	20
Змістовний модуль 3 - КПЗ	20
Залік (теми 1-12) – теоретичні питання, кейсові завдання	40

Шкала оцінювання студентів

ЕОІЗ	Бали	Зміст
A	90-100	відмінно
B	85-89	добре
C	75-84	добре
□	65-74	задовільно
E	60-64	достатньо
PX	35-59	незадовільно з можливістю повторного складання
P	1-34	незадовільно з обов'язковим повторним курсом